

Проблемски склоп назначен терминима “економија”, “моћ” и “рационалност” може се, наравно, осветљавати на различите начине. Рекло би се да су неке од тих могућности посебно сугерисане историјским искуствима последњих деценија. Друштвено-економски развој после Другог светског рата, а посебно од краја 70-тих година прошлог века, увелико је обележен оним што би се могло назвати “деполитизацијом економије”. Ова “деполитизација” није нужно значила слабљење или чак раскидање односа “економије” и “моћи”. Могло би се рећи да је, обрнуто, јачала спрега “економије” и “моћи”, с тим што је и сама “моћ” “деполитизована”, то јест што је она све више наступала “технички”. Највидљивији лик ове технички устројене моћи се јавља као заслепљујућа евиденција моћи технике. У том погледу никакав изузетак није истовремена велика прича о “демократизацији политике”. Сведена на “процедуралну демократију”, ова политика се лако уклапала у владајуће захтеве за “деполитизацију”.

У том и таквом контексту не може бити необично што долази до својеврсне симбиозе (нео)либерализма, као идеолошког експонента “деполитизоване економије” и “процедуралне демократије”, и технократизма, као идеолошког експонента “деполитизоване” и “технички” устројене “моћи”.

Наравно, ова спрега је додатно заоштрила већ много раније историјске тенденције свођења рационалности на инструментално-техничку рационалност. Тако је ум, као (само)критичка инстанца која баштини и артикулише историјска искуства еманципаторских борби, постао подређени део постојеће економско-техничке доминације која и сама идеолошки наступа у име еманципације.

Глобална економска и друштвена криза која се шири последњих година поново отвара питања која су изгледала закључена са тријумфом економски и технолошки “еманципованог” дела човечанства, то јест са безупитном доминацијом капитализма и економско-техничке рационалности у чије име наступају промотери и адепти “новог светског поретка”. Сада се, у великој идејној и друштвеној конфузији чији смо сведоци, у мноштву дисонатних и противречних гласова, могу са разних страна чути и све гласнији захтеви за поновну “политизацију економије”. То се у најмању руку може узети као симптом евентуалне промене историјске коњунктуре у којој поново постаје упитна донедавно владајућа и безупитна интерпретација смисла “економије”, “моћи”, “политике”, “технике” и “рационалности”, то јест интерпретација смисла њихових могућих односа. Не треба посебно наглашавати значај поновног постављања ових и оваквих питања у друштвима која су изложена изнудицама и недоумицама тзв. транзицијских процеса.

Међутим, поред питања која се тичу конкретних облика и друштвених последица ових историјских промена у односу економије и политичке моћи (као што су, рецимо, добро позната, и данас у специфичним облицима још увек актуелна, питања о односу тржишта и демократије, то јест о односу планске привреде и демократије, питања о односима грађанског друштва и државе, односно о облицима регулације економских активности и процеса, питања о облицима, динамици и субјектима друштвених сукоба који прате ове процесе, питања о односима облика својине, облика управљања и облика политичке моћи, или пак новија питања о постиндустријском развоју и његовом утицају на појаву нових друштвених и политичких субјективитета, питања о утицају глобализације на националне суверенитете... итд.), могу се постављати и темељнија теоријска питања о смислу самих категоријалних склопова који представљају потку свих ових конкретних историјских заплета у односима економије и политике. Наиме, не само да је од појаве политичке економије, као идеолошке и теоријске самосвести модерног грађанског друштва, присутна снажна тенденција да се економија ослободи политичких, моралних и свих других ванекономских императива, него се и у општој идеолошкој свести и у друштвеним наукама све више пробијала тенденција да се оно “економско” наметне као парадигматична категорија рационалности, као смисаони оквир у коме се имају тумачити све манифестације људског делатног живота. Тако се отвара могућност да се мноштво антрополошких ликова - од античког анимал ратионале и анимал политициум, преко медијевалног хомо религиосус-а, или модерног хомо лаборанс-а и хомо фабер-а, да и не помињемо хомо луденс-а или хомо риденс-а - све више своди на апстрактну фигуру хомо оекономицус-а.

У том контексту се намеће питање да ли ова претензија да се економске категорије појаве као парадигматичне не бива скоро нужно праћена извесном редукцијом смисла самих економских категорија.

Наиме, поставља се питање не само тенденције свођења целокупног смисаоног живота на сврсисходност, а затим њеног даљег свођења на пробитачност и корисност, него и свођења саме корисности на економичност у смислу елементарне логике максимизације, то јест логике односа максимума (добити)/минимума (трошкова). Политичка економија, која се по уобичајеном схватању бави привредним животом, то јест производњом, разменом и расподелом материјалних добара, бива сведена на “економику” која се бави сваким људским понашањем уколико оно представља однос циљева и “оскудних средстава која су подобна за алтернативне употребе”. У смислу овако одређене “економике”, свако људско понашање је “рационално” само уколико је “економично”, само уколико уз минимизирање оскудних средстава максимира учинке или добити. Простије речено, “рационалност” је исто што и “ефикасност”. Да овде притом није реч само о некаквим натегнутим теоријским импликацијама тзв. чисте економике, које немају много везе са животним реалностима, довољно је само подсетити на то да култ “ефикасности”

није нека пука теоријска апстракција него нешто што представља управо историјску апстракцију, врло раширену и врло “ефикасну” општу предрасуду, такорећи категорички императив нашег доба. Варирајући добро познати хегеловски мотив могло би се рећи да се умност данас озбиљује управо као “ефикасност”, то јест да све што је умно јесте “ефикасно”, а све што је “ефикасно” јесте умно.

Тако, ако следимо импликације горе назначене историјске апстракције, све оно што у људском животу важи као “смислено”, “вредно” и “добро” бива сведено на “економично”, а структуре рационалности практично-делатног живота бивају сведене на рачун “корисности”, на “ефикасност”, на инпут/оупут однос. Све што не удовољава овако схваћеној “рационалности” - па било то “истинито”, “лепо”, “добро”, “праведно” или “свето” - бива стигматизовано као “есенцијалистичка” празноверица и нешто “ирационално”, а свако ко до тога држи ризикује да буде дисквалификован као “ирационалист”, као мрачњак или бар као жаљења вредна ретардирана и непросвећена људска појава. Али овде није реч о неком јаловом манихејском натезању између сила таме и сила светла, између мрачњаштва и просвећености, између назадњаштва и напредњаштва. Овде је реч о изнудицама и импликацијама ове стварне историјске апстракције која нас суочава са епохалном унутрашњом спрегом “економије”, “моћи” и “рационалности”. Јер ако је у “економском” смислу, као што је претходно сугерисано, “рационално” исто што и “ефикасно”, онда ту није реч ни о чему другом него о “моћи”, о “моћи” чија чиста унутрашња логика или ратио није ништа друго до “ефикасност”. Овако реконструисан смисао наше теме, дакле, суочава нас, као уосталом и увек када је на проби моћ истинске апстракције мишљења, са искушењима пред која нас ставља стварна историјска апстракција. А она, у епохалној ситуацији која нас затиче, поновимо то још једном, спреже “економију”, “моћ” и “рационалност”. Конкретно име ове историјски владајуће и меродавне апстракције, мада апологетски говор “модернизацији”, “транзицији”, “глобализацији” и “рационализацији” настоји да то закринка, и данас јесте – капитализам. И поред свих револуционарних постигнућа капитализма и грађанске цивилизације, и данас не губи ништа од актуелности задатак критичког суочавања са њеним изазовима, противречностима и безизлазима. Јер и данас је, када говоримо о епохалној спрези “економије”, “моћи” и “рационалности”, заправо још увек реч о експлоатацији, доминацији и потчињавању.

Ово су само неке од тема 13. Филозофских сусрета који се од 9. до 12. јула 2010. године одржавају у Тополи, чији су овогодишни организатори Савет филозофских сусрета, Удружење студената филозофије Србије, Филозофска комуна и часопис Нова српска политичка мисао.